

Секція 2.

Історія бібліотечної справи в Україні

УДК 027.7:378.4(477.43)НБ ХНУ

Олена Айвазян,
директорка наукової бібліотеки
Оксана Мацей,
заступник директора наукової бібліотеки
Хмельницького національного університету

Історична спадщина університету в стінах книгозбірні

***Анотація.** У статті висвітлено роботу Наукової бібліотеки ХНУ зі збирання та збереження історичних відомостей про університет впродовж усього періоду його існування.*

***Ключові слова:** історія університету, історія бібліотеки, бази даних, репозитарій, краєзнавча робота, біобібліографічна продукція.*

Кожний навчальний заклад має свою неповторну історію. Інформація про нього зберігається в архівах і музеях вишів, різноманітних виданнях, буклетах, але саме бібліотека є тією берегинею та скарбницею інформації, яка по крихтах збирає, аналітично опрацьовує всі відомості про заклад, його історію, акумулює у своїх фондах і базах даних науковий доробок університету, просуває його в сучасне суспільне та наукове середовище і забезпечує збереження для наступних поколінь.

Напередодні ювілею варто відзначити основних збирачів та літописців історії університету, стараннями та наполегливою працею яких були створені музей та перші дві книги з історії вишу: «Перші п'ять років. Становлення та розвиток Технологічного університету Поділля (1962-1967)» і «Кадри для служби сервісу. Становлення та розвиток університету». На основі архівних даних та завдяки співпраці з ветеранами науковцями університету І.Х. Ткачуком та Ю.С. Земським документально відтворено перші 30 років діяльності навчального закладу, його розбудови та розвитку [6]. До створення третьої книги «Хмельницький національний університет. Історія і сучасність» долучилися директор університетського музею П.К. Мельник, голова ради ветеранів ХНУ Є.М. Свіргунець, проректор М.П. Войнаренко, керівники структурних підрозділів, директори інститутів (декани). У книзі відтворено роботу університету 1995-2015рр.: матеріали архіву та сайту вишу про освітні, наукові, спортивні та культурні події у навчальному закладі; розвиток та становлення факультетів і кафедр, науково-дослідної роботи, освітньої, господарської діяльності; вміщено розповіді про «Золотий фонд» та тих особистостей, які творять історію університету, активно сприяють процесу утвердження його як сучасного європейського навчального і наукового закладу [9]. Важливим джерелом історії університету та його підрозділів стало ювілейне видання до 50-річчя університету «Хмельницький національний університет», де зібрано інформацію про історичні перипетії розвитку навчального закладу

від моменту його заснування до часів незалежної України, а також представлена інформація про діяльність провідних науковців, викладачів і відомих випускників ХНУ [10].

Вагомим доповненням до цієї інформації слугували наукові праці професорів історичних наук університету О.П. Григоренка, який, зокрема, неодноразово звертався у своїх працях до історії бібліотеки, та М.П. Олійника, який у розділі «ХНУ: етапи розвитку» ґрунтовно проаналізував історію розвитку нашого вишу у колективній монографії з вищої освіти Хмельницької області із серії книг, присвячених комплексному аналізу педагогічної освіти і науки в Україні за редакцією В.Г. Кременя [1, С. 293]. Зрозуміло, що й адміністрація університету всіляко сприяла цій важливій роботі. Попередній ректор, а нині голова Вченої ради, ветеран навчального закладу, проф. М.Є Скиба, проректори С.Г. Костогриз, В.Г. Каплун, Г.Б. Параска, М.А. Йохна, В.М. Нижник спонукали колег до історичних розвідок, представлення інформації про університет в енциклопедичних виданнях і базах даних. Сьогодні підтримує цю роботу молода команда ректора С.А. Матюха та небайдужі співробітники університету, зокрема працівники кафедр міжнародних відносин та туризму (очолює професор І.Є. Журба) й української філології (завідувач М.М. Торчинський); декан гуманітарного факультету Л.Л. Станіславова та інші.

Говорячи про видання університету, хочеться висловити вдячність працівникам редакційно-видавничого центру та його керівникові доценту В.С. Яремчуку, який стояв у витоків цього підрозділу і донині докладає багато зусиль для представлення наукового доробку викладачів у якісному і конкурентоспроможному вигляді.

Наукова бібліотека Хмельницького національного університету (далі Бібліотека), яка сьогодні разом із навчальним закладом відзначає 60-літній ювілей, впродовж усього періоду сприяла збереженню історичних відомостей про університет. Системного характеру ця робота набула у 1972 році зі створенням у книгозбірні бібліографічного сектору (перший бібліограф з'явився у штаті Бібліотеки у 1969 році), який розпочав роботу з пошуку та систематизації розрізненої інформації за попередні 10 років діяльності навчального закладу і внесення її у відповідну картотеку. За всю історію інформаційно-бібліографічна діяльність книгозбірні пройшла кілька етапів розвитку. Роль бібліографічної роботи постійно зростала, що відобразилося на організаційно-функціональній структурі Бібліотеки [11, С.127]. Вагомий внесок у розвиток бібліографічної діяльності книгозбірні зробила перша завідувачка створеного у 1978 р. інформаційно-бібліографічного відділу С.Ф. Кручко [7, С.14]. Саме за її керівництва удосконалено ведення картотеки з історії університету, яка в подальшому стала основою для створення краєзнавчого фонду Бібліотеки, де максимально повно зібрані видання університету та викладачів за всі роки існування навчального закладу.

Активізації краєзнавчої бібліографії сприяло здобуття незалежності України та впровадження новітніх інформаційних технологій у бібліотечні процеси. З 1992 року із придбанням для Бібліотеки першого ПК розпочалась ера автоматизації нашої книгозбірні. Першочергово до електронного каталогу (далі ЕК) вносились інформація про історію університету та його видання. В ЕК створено рубрику «Хмельницький національний університет», розроблено тематичний рубрикатор, за допомогою якого можна здійснювати пошук інформації про історію та діяльність університету, науковців, наукові праці викладачів і студентів університету тощо.

Автоматизація бібліотечних процесів позитивно вплинула на розвиток бібліографічної діяльності Бібліотеки, значно спростивши пошук тематичної інформації. Це у свою чергу сприяло швидкому та якісному створенню до 30-річчя університету й представленню у 1997 році на сайті книгозбірні перших електронних 12 біобібліографічних покажчиків про діяльність та наукові надбання науковців: Р.І. Сіліна, М.П. Войнаренка, М.Є. Скиби, В.П. Кошеля, О.О. Абрамова, В.І. Бегняк, В.А. Венгржановського, В.Г. Каплуна, В.Д. Косенкова, О.О. Орлова, В.П. Ройзмана, Л.В. Торгової. Електронна форма видань дозволила доповнити ці ресурси у 2004-2005 рр. новою інформацією. Загалом відтоді

вийшло 26 випусків під керівництвом завідувачів інформаційно-бібліографічного відділу, які продовжили справу Слави Кручко, привносячи свої знання і вміння в оптимізацію роботи відділу з краєзнавчою інформацією. Це: А.О. Дишель, під керуванням якої розпочиналася комп'ютеризація, запроваджувалися на той час ще платні послуги з надання доступу до БД та мережі Інтернет, видавалися перші покажчики; Л.К. Хамардюк, яка хоч і недовго очолювала відділ, але посприяла його популяризації серед викладацької та студентської аудиторії; О.М. Бичко, яка вже понад 20 років працює за цим важливим напрямом роботи Бібліотеки, має ґрунтовні знання та навички із сучасного пошуку наукової інформації, створення вебліографічних ресурсів, надання віртуальних довідок та консультацій, організації занять з основ інформаційної культури, передачі власного досвіду у наукових публікаціях, а також зібрання інформації про університет, її організації і представлення у базах даних книгозбірні.

Можливості АБІС сприяли створенню у 2012 році повнотекстової БД «ХНУ у дзеркалі періодичних видань», яка відтворює всі публікації про університет, починаючи з 2001 року. БД періодично поповнюється і сьогодні вже планується бібліографування вебресурсів про навчальний заклад, визначаються критерії відбору та збереження контенту. Важливою складовою створення, організації, розвитку сучасного довідково-бібліографічного апарату Бібліотеки, зокрема й краєзнавчої інформації про університет, є кропітка аналітична робота як інформаційно-бібліографічного відділу, так і працівників усієї книгозбірні.

Особливістю та гордістю будь-якої університетської бібліотеки є зібрання видань викладачів вишу, які зберігаються від часу заснування університету. Найстарішим виданням цього фонду є: Гузь А. Н. Сферические днища, ослабленные отверстиями : монография / А. Н. Гузь, И. С. Чернышенко, К. И. Шнеренко. - К. : Наукова думка, 1970. - 323с., а найстарішим виданням з історії університету - Хмельницький технологический институт бытового обслуживания / авт.-сост. М. П. Войнаренко, под. общ. ред.: Р. И. Силина, Е. М. Свиргунца. – Киев, 1988. – [16] с. Загалом у краєзнавчому фонді зберігається 1716 видань, цінними надбаннями якого є й книги з історії університету (http://library.khmnpu.edu.ua/?page_id=2656), видання до ювілеїв, буклети вишу тощо. Першою колекцією краєзнавчого фонду стало зібрання професора ХНУ М.П. Войнаренка - 450 примірників з особистої бібліотеки науковця передали його родичі до книгозбірні університету. Це праці самого Михайла Петровича, наукові праці його учнів, співавторів-науковців з економічних наук, а також інша наукова і довідкова література.

Сучасний науковий доробок викладачів відображається і в повнотекстових БД – «Інституційному репозитарії» та «Електронній бібліотеці», до якої входять і електронні видання викладачів, які не мають паперового аналогу. Варто зазначити, що видання наших науковців з автографами стали важливою частиною фонду рідкісних і цінних видань, термін зберігання яких необмежений.

Отож, Бібліотека забезпечує зберігання важливої частки історичної спадщини університету. З метою популяризації краєзнавчого фонду створює віртуальні виставки видань викладачів та індивідуальні виставки до ювілеїв науковців, презентує їх на ютубі і в соціальних мережах, створює відеопрезентації, видає біобібліографічні покажчики до ювілеїв науковців та університету, науково-практичних конференцій, розміщує інформацію про науковців у довідкових БД, зокрема й у Вікіпедії тощо. До прикладу, на віртуальній виставці до 55-річчя університету «Хмельницький національний університет: через минуле у майбутнє» було представлено 58 видань з його історії. Виставка складалася з шести розділів, представлені книги та документи максимально розкривали історію створення та розвитку навчального закладу, окремо кожного структурного підрозділу, діяльність ректорів університету, наукову роботу вишу тощо. Окремий розділ присвячений діяльності Бібліотеки університету, яка пройшла не простий, але яскравий шлях свого становлення, розвитку,

модернізації, стала однією з найбільших книгозбірень Подільського краю, провідною установою із запровадження сучасних інформаційних технологій.

Історія Бібліотеки є невід'ємною частиною історичної спадщини університету. До ювілеїв книгозбірні видано збірники наукових праць з її історії, проілюстровані графіками, діаграмами, копіями окремих документів, фотоматеріалами. Цінними виданнями є ювілейні буклети про книгозбірню, які відображають різні історичні періоди розвитку, основні напрями діяльності в той чи інший час. 60 років плідної праці дали поштовх для створення архівного фонду книгозбірні, над формуванням якого зараз працює Бібліотека. До фонду увійдуть звіти, плани, наукові аналізи, результати соціологічних досліджень, видання книгозбірні, накази і розпорядження з бібліотечної діяльності, фотоальбоми, стіннівки, відеодокументи, технічні засоби минулих років тощо. Важливим доповненням стане БД «Електронний архів», в якому зберігатимуться й ті документи, яких у фонді Бібліотеки немає, як-от оцифровані перші звіти книгозбірні, що зберігаються в обласному архіві.

Близько 50 відсотків сучасної краєзнавчої діяльності Бібліотеки – це робота з електронними ресурсами, що є досить важливим на сьогоднішній день. При правильній їхній організації, систематизації та ефективній рекламі користувачі матимуть необмежений доступ до краєзнавчої інформації. Тому на сайті книгозбірні збирається інформація з наукового краєзнавства, зокрема створено краєзнавчу БД «Доктори наук, професори Хмельницького національного університету», яка містить інформацію про науковців вишу. Згодом БД може бути використана для розміщення інформації про них як у Вікіпедії та енциклопедіях, так і в місцевих виданнях, зокрема «Календарях знаменних і пам'ятних дат» тощо. Саме ця база даних стала основою корпоративної БД «Науковці Хмельниччини» (http://lib.khmnmu.edu.ua/asp/php_bibliograf_temy1/page_lib.php), яка увібрала інформацію про вчених вишів нашої області, їхній внесок у наукову спадщину України. Наразі Бібліотека стає центром збирання інформації про наукові видання закладів вищої освіти Хмельниччини. У планах збір бібліографічних видань бібліотек університетів нашого краю, адже саме в них акумулюється багато інформації про наукові досягнення та історію університетів.

Значна увага приділяється і дослідженню історії книгозбірень нашого об'єднання – створенню корпоративних БД, які об'єднують наукові досягнення ЗВО Хмельницької області. До прикладу, у збірниках конференцій, матеріалах інформаційного бюлетеня «Бібліотека в освітньому просторі» директорами бібліотек об'єднання Л.В. Дитинник, З.Д. Гоштою, В.С. Прокопчуком, Л.В. Климчук, Л.І. Малиною, А.О. Михайликом опубліковані результати історичних розвідок про бібліотеки ЗВО Хмельниччини [2, 3, 4, 5, 8].

Ще один напрям досліджень стосується вивчення впливу на розвиток бібліотечної справи регіону окремих особистостей. Зокрема, у довіднику ОУНБ, виданому за участі обласного осередку УБА «Постаті бібліотечної плеяди. Директори бібліотек Хмельницької області» (2021р.), розміщено інформацію про кілька поколінь директорів бібліотек об'єднання, визначено їхній внесок у бібліотечну справу Хмельниччини, вплив на зміцнення матеріально-технічної бази книгозбірень, просвітницьку діяльність тощо. Вшановуючи власний внесок фахівців, Бібліотека розмістила інформацію про 72 співробітників у книгах з історії університету та книгозбірні. Інформація про заступників директорів Бібліотеки, її ветеранів Петрицьку Валентину Михайлівну, Степанець Катерину Степанівну, Онищук Тетяну Костянтинівну, Глухеньку Валентину Олексіївну та інших опублікована у збірниках матеріалів конференцій, наукових виданнях тощо. Не секрет, що рушійною силою усіх перетворень книгозбірні та її успішної 60-літньої діяльності є команда професіоналів – працівники Бібліотеки.

Отже, можна із впевненістю сказати, що Наукова бібліотека Хмельницького національного університету не тільки об'єднує у своїх фондах краєзнавчу інформацію, зберігає, розповсюджує та популяризує історичні надбання і наукові досягнення навчального

закладу, але є і осередком корпоративної краєзнавчої діяльності бібліотек закладів вищої освіти області, скарбницею історичної спадщини університету.

Список використаних джерел

1. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Хмельницька область: монографія / голова ред. ради В.Г.Кремень; редкол. тому : О.М. Завальнюк. – К.: Знання України, 2010. – 447с.
2. Гошта, З. Д. Історія бібліотеки Хмельницького університету управління та права [Текст] / З. Д. Гошта // Сучасні проблеми бібліотечної діяльності у вищих навчальних закладах в контексті переходу до інформаційного суспільства : ХУУП. - 2008. - С.6-7.
3. Дитинник, Л. В. Бібліотека ХГПА: від витоків до сьогодення / Л. В. Дитинник // Бібліотека в освітньому просторі : інформ. бюл. – Хмельницький : ХНУ, 2017. – № 23 : Корпоративна діяльність як засіб підвищення ефективності використання ресурсної бази бібліотек вишів та оптимізація бібліотечної справи. – С. 13 – 24.
4. Климчук, Л. В. Участь бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка у корпоративних проектах [Текст] / Л. В. Климчук // Бібліотека в освітньому просторі : ХНУ. - 2017. - №23 : Корпоративна діяльність як засіб підвищення ефективності використання ресурсної бази бібліотек вишів та оптимізація бібліотечної справи. - С.32-37.
5. Малина, Л. І. Наукова бібліотека Подільського державного аграрно-технічного університету - загальні засади та специфіка роботи [Текст] / Л. І. Малина // Бібліотека в освітньому просторі : ХНУ. - 2007. - №4. - С. 25-28.
6. Перші п'ять років. Становлення та розвиток Технологічного університету Поділля (1962-1967 рр.) [Текст] : зб. документів і матеріалів / упоряд.: І.Х. Ткачук, Ю.С. Земський. - Хмельницький : ТУП, 2002. - 236с.
7. Петрицька, В. М. Колективний портрет бібліотеки університету крізь призму історії [Текст] / В. М. Петрицька // Скарбниця знань університету. (До 40-річчя бібліотеки Технологічного університету Поділля). - 2002. - С.14-15
8. Прокопчук, В. С. Наукова бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка за двадцять років незалежності України: тенденції, проблеми, перспективи [Текст] / В. С. Прокопчук // Бібліотека та сучасні тенденції в інформаційному забезпеченні освітньої, науково-дослідної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів : ХНУ. - 2012. - С.9-17.
9. Хмельницький національний університет: історія і сучасність 1995 - 2015 [Текст]. Кн.3 / упоряд. Є.М. Свіргунець, П.К. Мельник. - Хмельницький : ХНУ, 2017. - 1060 с. : іл. - Присвячується 55-річчю створення університету.
10. Хмельницький національний університет. 50 років розвитку [Текст] / редкол.: М. Є. Скиба [та ін.]. – Київ : Логос Україна, 2012. – 188 с.
11. Шекенева, В. І. Від інформаційної культури до якості освіти: бібліографія в сучасних умовах розвитку університету [Текст] / В. І. Шекенева, О. М. Бичко // Бібліотека університету: витoki та сучасність : ХНУ. - 2012. - С.127-139.